

“ORTA MAKTAB OQUVCHILARINING KONFORMAL XATTI-HARAKATLARINING MOTIVATSION OMILLARI”

Sultanova Said¹

Faxriddinova Sit²

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti

KEYWORDS

Konformizm, motivatsion omil, psixologik tahlil, madaniyatlararo muloqot, dinlararo hurmat, zamonaviy jamiyat.

ABSTRACT

Ushbu maqola zamonaviy davrda axloqiy tarbiya ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanishning oziga xos vazifalari bilan chambarchas bogliqdir. Globalizatsiya va texnologik taraqqiyot asrida axloqiy tarbiya yangi vazifalarni oldiga qoyadi, bu esa oz navbatida axloqiy norma va qadriyatlarining qayta korib chiqilishini talab qiladi. Farzand tarbiyasida ota-onalar rolining ahamiyati juda katta. Farzandlar ota-onalarining faxri deyilganda, bu ularning kelajakda yaxshi inson bolib voyaga yetishlarida ota-onaning axloqiy qadriyatlarni singdirishdagi rolini anglatadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15513324**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish: Psixologiyada konformal xatti-harakatlar (inglizcha: conformity yoki conformist behavior) — bu odamning ijtimoiy guruhning normalari, qoidalari yoki bosimi ta'sirida o'z fikri, qarashlari yoki harakatlarini o'zgartirishi. Bu hodisa psixologiyada, ayniqsa ijtimoiy psixologiya sohasida keng o'rganiladi.

O'zbekiston olimlari tomonidan konformal xatti-harakatlarning tadqiq qilinishi quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshirilgan:

Prof. R.X. Karimova (O'zbekiston Milliy Universiteti) "O'zbekiston yoshlarida ijtimoiy moslashuv va konformizm" (2019). Ushbu ilmiy ish yoshlarning jamiyatdagi ijtimoiylashuv jarayonlarida konformistik xatti-harakatlarning roli, uning ijobiy va salbiy tomonlarini keng qamrovli tarzda organadi. Karimova o'z ishida yoshlarning ijtimoiy moslashuv mexanizmlarini tahlil qilish orqali, konform xatti-harakatlarning shakllanishiga ta'sir qiluvchi mahalliy madaniy va psixologik omillarni aniqlagan.

D.T. Mirzayeva (Toshkent davlat pedagogika universiteti) "Oilaviy qadriyatlar va konform xatti-harakatlar" (2020). Mazkur tadqiqot oila muhitidagi qadriyatlar tizimining

¹ Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti Amaliy psixologiya kafedrasida dotsent v.b (PhD)

² Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti 4-kurs talabasi

shaxs konformizmini shakllantirishdagi ahamiyatini ochib bergan. Mirzayeva oilaviy ierarxiya, ota-ona va farzand munosabatlari, oilada qaror qabul qilish usullari kabi omillar shaxsning konformal yoki mustaqil xatti-harakatlarini belgilashini empirik usullar orqali aniqlagan.

Asosiy qism:

Oila muhiti, bolalik va osmirlik davrlarida ijtimoiylashtiruvchi asosiy vosita sifatida, hissiy, axloqiy va manaviy organish uchun zamin yaratadi hamda kelajakdagi xatti-harakatlar va etiqodlarni shakllantirishda muhim rol oynaydi. Ushbu maqola, oiladagi ozaro munosabatlar va ijtimoiy-manaviy rivojlanish ortasidagi bogliqlikni tahlil qilishga qaratilgan bolib, nazariy perspektivalarni aniqlash va ushbu osishni qollab-quvvatlash uchun amaliy choralarni taklif qiladi. Oila, bolalarning manaviy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishida hal qiluvchi omil bolib, ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy hayotlarida muhim tasirlarga ega boladi. Ushbu maqola, oilaviy munosabatlar va bolalar rivojlanishidagi ozaro tasirlarni yanada chuqurroq tushunish va shu asosda samarali tarbiyaviy strategiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Albert Bandura tomonidan ishlab chiqilgan "Ijtimoiy talim nazariyasi"ga kora, bolalar ozlarining talim jarayonlarida kuzatish va taqlid qilish orqali organadilar. Xususan, oila muhitida bolalar ota-onalar va tarbiyachilar tomonidan namoyish etiladigan xatti-harakatlar, qarashlar va manaviy amaliyotlarni kuzatib, ularni namuna sifatida qabul qiladilar. Masalan, ibodat va jamoat yigilishlari kabi oilaviy marosimlar, bolalarning manaviy oziga xosligini va ijtimoiy konikmalarini shakllantirishda bevosita tasir korsatadi.

Jon Bowlbyning qoshilish nazariyasiga muvofiq, bolalar tarbiyachilar bilan o'ratgan munosabatlarining xavfsiz yoki ishonchsizligi asosida ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiradilar. Xavfsiz qoshilish munosabatlari bolalarda hissiy xavfsizlik hissini yaratib, ularda hamdardlik, ishonch va ijobiy axloqiy xatti-harakatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu bolalarning kelajakdagi munosabatlarda ham o'zini xavfsiz his qilishini va ijtimoiy muhitda moslashuvchan bolishini taminlaydi.

Bronfenbrennening ekologik tizimlar nazariyasi esa, shaxsning rivojlanishida turli muhit tizimlari — oila, tengdoshlar, maktab va jamiyat — ortasidagi ozaro tasirlarni tahlil qiladi. Ushbu nazariya boyicha, oila mikrotizim sifatida, bolalarning ijtimoiy va manaviy osishiga katta tasir korsatadi. Oilaviy munosabatlar, tartiblar va qadriyatlar bolalar hayotidagi asosiy shakllantiruvchi omillar hisoblanadi va ularning rivojlanishida muhim rol oynaydi.

Ota-onalarning xatti-harakatlari bolalar uchun kuchli ta'sirchan namuna hisoblanadi. Bolalar oz ota-onalarining axloqiy qadriyatlarini va ma'naviy e'tiqodlarini kopincha qabul qilishadi. Ota-onalar tomonidan korsatilgan rahm-shafqat, kechirimlilik va ozaro hurmat, bolalarning shaxslararo munosabatlari uchun ijobiy namuna bolib xizmat qiladi.

Madaniy kontekst va oilaviy an'analar bolalarning ma'naviy oziga xosligini shakllantirishda muhim orin tutadi. Oilalar, jamiyatdagi shaxsning rolini belgilovchi ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar va e'tiqodlarni oz farzandlariga uzatadi, bu esa ularning ijtimoiy

shakllanishiga ta'sir qiladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy omillar shuningdek, oilaning ta'lim va ma'naviy resurslardan foydalanish imkoniyatlariga ta'sir korsatadi. Moliyaviy barqarorlik, oila a'zolarining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol oynaydi. Biroq, noqulay ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, masalan qashshoqlik yoki oilaviy nizolar, hissiy farovonlik va ijtimoiy xatti-harakatlarga salbiy ta'sir korsatishi mumkin.

Marosimlar va an'analar o'rnatish - Umumiy ovqatlanish, bayramlar yoki diniy marosimlar kabi muntazam oilaviy tadbirlar oilaviy aloqalarni mustahkamlaydi va oila a'zolarining bir-biriga bolgan bog'liqligini oshiradi. Bunday tadbirlar shuningdek, oilaviy ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishda va avlodlararo bilim va an'analarni uzatishda muhim rol oynaydi. Ular oila a'zolarining ozaro muloqotini faollashtirib, bir-biriga bolgan hurmat va tushunishni chuqurlashtiradi.

Ochiq muloqotni ragbatlantirish - Oilaviy muhitda his-tuygular, etiqodlar va ijtimoiy masuliyatlar haqida ochiq va halol muloqot muhimdir. Bu turdagi muloqot oila a'zolarining bir-birini tushunishini yaxshilaydi va ular orasida hissiy aql hamda empatiyani rivojlantirishga yordam beradi. Ochiq muloqot, shuningdek, muammolarni birgalikda hal etishda hamkorlik qilish konikmalarini rivojlantiradi va oila a'zolariga ozaro qollab-quvvatlash hissini kuchaytiradi.

Bu tushunchalar, oilaviy munosabatlar va muloqotning ozaro ta'sirini tushunishda muhimdir, chunki ular oila ichida ma'naviy va ijtimoiy osishni qollab-quvvatlaydi va oila a'zolarining jamiyatdagi faol ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Ota-onalarning maqtov va ragbatlantirish kabi amaliyotlari, shuningdek konstruktiv fikr-mulohazalarni jalb etish bolalarning oz-ozini qadrlash hissini va ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim rol oynaydi. Bunday amaliyotlar bolalarga oz qobiliyatlariga ishonch hosil qilishda va ijtimoiy muhitda ozaro samarali muloqot qilish konikmalarini shakllantirishda yordam beradi.

Jamiyatga ishtirok etish - Oilalar bolalarda rahm-shafqat va ijtimoiy masuliyat hissini rivojlantirish maqsadida kongillilik kabi jamoat faoliyatlariga jalb qilinishi tavsiya etiladi. Bunday faoliyatlar bolalarga ijtimoiy masalalarga bevosita aralashish va ularni hal etishda faol ishtirok etish tajribasini beradi, bu esa ularning ijtimoiy tushunchalarini kengaytiradi va jamiyatdagi orni haqida chuqurroq tushuncha hosil qilishlariga yordam beradi.

Oilaviy muammolarni maslahat orqali hal qilish - Oilaviy muammolar, jumladan mojarolar va moliyaviy stress kabi vaziyatlar, professional maslahat yordamida samarali hal etilishi mumkin. Bu kabi yondashuvlar oilaviy muhitni barqaror saqlashga va tarbiyaviy muhitning sifatini yaxshilashga hissa qoshadi. Professional maslahatchilar oilalarga turli muammolarni hal etishda aniq yonalishlar va yechimlar taklif etib, oilaviy aloqalarni mustahkamlashda yordam beradi.

Bu kabi amaliyotlar, oilaviy munosabatlarning sifatini oshirish va bolalarning shaxsiy hamda ijtimoiy rivojlanishini qollab-quvvatlashda asosiy vositalardir. Ular oilaviy muhitni yanada qollab-quvvatlovchi va tarbiyaviy qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ota-onalar bolalarga tarbiya berish jarayonida kelajakdagi kasb egalarini, shuningdek,

bolgusi ota-onalarni shakllantiradilar. Bu jarayonning muvaffaqiyati nafaqat ota-onalar uchun, balki butun jamiyat uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bolalarning tarbiyasi ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlariga asos yaratadi va shu orqali jamiyatning umumiy farovonligiga hissa qoshadi.

Bolaning dastlabki ijtimoiylashuvi asosan oila muhitida yuz beradi. Oila a'zolarining ozaro munosabatlari orqali bola boshqa insonlar bilan muloqot qilishni organadi va katta bolganda ham bu tajribalar uning xulq-atvori va munosabatlarini shakllantirishda davom etadi. Oila a'zolari ortasidagi muloqot va ozaro ta'sirlar, bolaning osib-ulgayishida va uning kelajakdagi ijtimoiy munosabatlarini qurishda muhim rol oynaydi.

Ota-onaning farzandining notogri xatti-harakatlariga qanday munosabatda bolishi, ota-onalar ortasidagi munosabatlar, oiladagi garmoniya yoki disgarmoniyaning darajasi kabi omillar, bola agressiv xulq-atvori shakllanishiga ta'sir qiluvchi asosiy faktorlardir. Shuningdek, aka-uka va opa-singillar ortasidagi munosabatlar ham bolaning oila ichida va tashqarida qanday munosabatlar qurishini belgilab beradi va uning balogat yillarida ozaro aloqalarni shakllantirishida ta'sir krsatadi.

Bu kabi oilaviy dinamikalar, bolalar va osmirlarning kelajakdagi ijtimoiy va emotsional rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Oilaviy muhitdagi tajribalar, bolaning kattalar dunyosida qanday munosabatlarni qurishiga, shuningdek, kelajakdagi ijtimoiy va ma'naviy qarashlarini qanday shakllantirishiga zamin yaratadi.

Oilaviy ijtimoiylashuvning qadri va ahamiyati shundaki, bu jarayon shaxsning katta va mustaqil hayotga, xususan oilaviy hayotga tayyorgarligida hal qiluvchi rol oynaydi. Birinchidan, shaxs ozida sifat va fazilatlarni rivojlantirib, ikkinchidan, har tomonlama barkamol, yetuk, aqlli va soglom shaxs bolib kamol topish imkoniyatiga ega boladi. Oilaviy muhitning soglomligi bola uchun jamiyatda tolaqonli yashash, ozaro muloqot qilish, murosas va hamjihatlikda ish yuritish kabi konikmalarini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi. Bundan tashqari, oila muhiti bola kasb-hunar egallashi, axloq-odob qoidalarini ozlashtirishi va psixologik jihatdan tayyor bolishiga yordam beradi.

Inson rivojlanishi murakkab bir jarayon bolib, u tashqi va ichki kuchlar tasirida sodir boladi. Tashqi tasir omillari tabiiy va ijtimoiy muhitni oz ichiga oladi. Ijtimoiy muhit, jumladan oilaviy muhit, shaxsning rivojlanishida muhim rol oynaydi. Ichki omillar esa biologik va irsiy xususiyatlarni qamrab oladi, bu omillar shaxsning jismoniy va psixologik xususiyatlarini belgilaydi. Shunday qilib, inson rivojlanishi ushbu ichki va tashqi omillarning ozaro tasiridan iborat boladi, bu esa shaxsning jamiyatdagi orni va uning kelajakdagi hayot yolini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston jamiyatida konformizmni kompleks tarzda o'rganish orqali madaniy va ijtimoiy o'zgarishlarni psixologik yondashuvlar yordamida ijobiy tomonga yo'naltirish imkoniyatlari ochib berilmoqda. Bu kabi tadqiqotlar, gender va ta'lim sohalaridagi konformizm holatlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi, bu esa kelajakdagi siyosiy va ijtimoiy islohotlarni rejalashtirishda asosiy ma'lumotlar manbai sifatida xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduvahobov, A. (2021). Pedagogikada konformizm muammolari. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Moscovici, S. (1985). "Social influence and conformity". In G. Lindzey & E. Aronson (Eds.), Handbook of social psychology. New York: Random House.
4. O'zbekiston Pedagogika Jurnal. (2020-2023). Konformizmga oid maqolalar to'plami. Toshkent. ScienceDirect. (2023). "Recent studies on social conformity". <https://www.sciencedirect.com>.